

Désiré Claes (1836-1910)

Thea JANSSEN

„De Vlaamsche letteren en de Vlaamsche katholieke zaak hebben een zwaar verlies ondergaan door het afsterven van den Heer Diederik Claes, rustend leeraar van het middelbaar onderwijs, overleden te Namen, alwaar hij sedert jaren verbleef”, schreef het *Handelsblad* van Antwerpen op 8 maart 1910, de dag na het overlijden van Désiré Claes. Op 26 maart wijdde de *Gazet van Hasselt* een derde van de voorpagina aan de oud-Hasselaar, die het „Vlaams” in Hasselt op korte tijd zo intensief had helpen verspreiden.

Het feit dat hij in ballingschap stierf, waardoor, ondanks zijn vurige wens, de meesten van zijn afstammelingen verfransten, verklaart wellicht gedeeltelijk zijn bijna volledige verdwijning in de vergetelheid. Toch bleef zijn *Bijvoegsel aan de Bijdrage tot een Hagelandsch Idioticon*¹ een standaardwerk in de rij van Vlaamse dialectwoordenboeken.

In het leven van Désiré Claes onderscheiden we duidelijk vier periodes, die min of meer verbonden zijn met zijn opeenvolgende woonplaatsen: Neerlinter (1836-1857, behalve studietijd in Tienen en Lier), Tienen (1857-1870), Hasselt (1870-1880) en Namen (1880-1910).

Honderdvijftig jaar geleden, op 26 december 1836, werd Désiré Claes geboren in Neerlinter, een dorpje aan de Gete, in het Hageland. Zijn vader, Johannes Matheus Claes, was er landbouwer en gemeentesecretaris van Oplinter en Houtem. Zijn moeder was Maria Vander Linden uit Oplinter. Heel jong verloor Désiré zijn beide ouders en werd hij samen met zijn oudere broer Hendrik door zijn halfzuster opgevoed. Zijn lager onderwijs in Neerlinter werd in een kantonnale wedstrijd met een officieel diploma bekroond. Samen met zijn broer volgde hij middelbaar onderwijs aan het college van de jozefieten in Tienen. Zijn broer trad in het klooster en werd leraar Latijn in de retorica. Désiré, die graag verder Latijn wilde studeren, werd echter door zijn oom en voogd naar de normaalschool in Lier gestuurd. Daar had hij als leraar Jan van Beers, die in hem de liefde tot de moedertaal aanwakkerde en hem stimuleerde om te schrijven. Toen Claes hem later een van zijn eerste dichtbundels stuurde, liet hij zich daarover lovend uit². Dat Claes zijn oud-leraar heel zijn leven dank-

1. *Bijvoegsel aan de Bijdrage tot een Hagelandsch Idioticon gedeeltelijk volgens onuitgegeven aantekeningen van J.F. Tuerlinckx*, Gent 1904, 298 p. In 1886 was de *Bijdrage tot een Hagelandsch Idioticon* van J.F. Tuerlinckx uitgegeven door de Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde. Toen Tuerlinckx, die sedert zijn jeugd een boezemvriend was van Claes, in 1900 overleed, werkte hij sedert jaren aan een Bijlage. Dat materiaal werd door Claes aangevuld en uitgegeven.

2. „De Herschepping, Dichttafereelen uit de Limburgsche Kempen.” Tienen 1864. Brief J. van Beers aan D. Claes, 03.05.1864, in familiearchief.

baar bleef, blijkt uit een lezing die hij over hem gaf in de Koninklijke Vlaamse Academie in 1905³.

Na zijn studies was hij in 1857 enkele maanden hulponderwijzer in Antwerpen. Dat was waarschijnlijk de aanleiding om de lof van die stad te zingen in zijn gedicht „Joost van Craesbeeck”⁴.

In datzelfde jaar werd hij onderwijzer aan de betalende gemeenteschool van Tienen. Daar belastte de kantonnale inspecteur hem met een leergang voor de onderwijzers, waarin hij met hen de schrijvers van die tijd las. Samen met enkele vrienden en zijn zwager stichtte Claes in 1860 de vereniging „Geen Taal, Geen Volk”, die avondleergangen inrichtte voor het volk, een volksbibliotheek opende en voordrachten en feesten organiseerde met de bedoeling de liefde tot en de kennis van de moedertaal te verspreiden. Volgens necrologische artikels later, was het door de tegenwerking van Franstalige jonge Tienenaars dat de vereniging geen lang bestaan beschoren was: er kwam, ondanks het aanvankelijke succes, in 1864 een einde aan haar activiteiten⁵. Een jaar later werd Claes leraar Nederlands benoemd aan het stadscollege van Tienen.

In 1864 was hij gehuwd met Anna Brouwers uit het Limburgse Stokkem. Zij was de zuster van zijn vriend, de dichter Jan Brouwers, bij wie hij vaak thuis kwam⁶.

Vanaf 1860 publiceerde Claes gedichten en stukjes, o.a. in het tijdschrift van het Willemsfonds, waarvan hij deel uitmaakte. Zijn gedichten waren romantisch en tamelijk bombastisch, maar hartstochtelijk getuigend van zijn liefde voor zijn moedertaal en voor zijn vaderland, waar vooral Neerlinter, Limburg en de Kempen hem lief waren⁷.

Dat Claes erg betrokken was bij het socio-culturele leven, zien we aan de talrijke gelegenheidsgedichten en -liederen die hij maakte in Tienen, maar nog meer in Hasselt, waar hij in 1870 leraar Nederlands werd aan het Koninklijk Atheneum. Daar ontwikkelde hij zich tot een actief leraar, die zijn moedertaal met liefde onderwees aan zijn leerlingen. Door hem aangemoedigd namen ze deel aan wedstrijden en behaalden ze uitstekende resultaten. Tevens ontstond er in en rond Hasselt een schare van jonge schrijvers die door hem werden aangevuurd. Zijn betekenis als „schoolman” bleef niet beperkt tot zijn leer-

3. In *Over min bekende en onuitgegeven schriften van Jan van Beers* uit VMKVA, Gent 1905, spreekt hij vol lof over zijn oud-leraar.

4. *Joost van Craesbeeck, kunstschilder der XVIIe eeuw*. Hasselt 1871. Van Craesbeeck (1606-1654) werd geboren in Neerlinter. Hij vestigde zich in Antwerpen, waar hij Adriaan Brouwer leerde kennen en begon te schilderen. Vgl. (21).

5. Vgl. aantekeningen van D. Claes, in familiearchief.

6. Pieter Jan Hubert Brouwers was leraar, nadien kantonnaal inspecteur in Tienen, waar hij bevriend werd met Claes. Samen met enkele anderen stichtten zij „Geen Taal, Geen Volk” in 1860, en zij gaven in 1863 en 1864 *De Vlaamsche Volkszanger* uit onder de pseudoniemen Dietscherdal en Diederik. Brouwers was medeoprichter en de eerste secretaris van het Davidsfonds. Later werd hij provinciaal schoolinspecteur, eerst in Limburg, vervolgens in West-Vlaanderen. Hij was dichter en schrijver. Vgl. *Maaslandse Sprokkelingen*, 1981, nov.

7. *Rozen en Doornen*, Tienen 1862. *De Herschepping*, vgl (2) en *De IJzeren spoorbaan in de Kempen*, Tienen 1866.

lingen, maar hij verspreidde zijn kennis in ruimere kring door zijn talrijke schoolboeken, zowel voor Nederlandstalige als voor Franstalige leerlingen.

Zijn tienjarig verblijf in Hasselt was niet alleen een hoogtepunt voor de leraar Claes, maar ook voor de in het verenigingsleven geëngageerde burger. Hij zette zich in voor het toneel in de vlaamsgezinde toneelkring „De Ware Vrienden”. Door hem aangespoord speelden zij mee in tornooien en behaalden zij prijzen in Oostende en Brussel, respectievelijk in 1873 en 1874. Toen de katholieke voorzitter van die kring door een liberaal vervangen werd, trad Claes toe tot de Koninklijke Maatschappij St.-Cecilia, die tot dan toe uitsluitend Franstalige stukken opgevoerd had. Claes wist hen te overtuigen Nederlandstalige stukken te spelen, en als voorzitter moedigde hij hen ook aan om aan wedstrijden deel te nemen. Zo behaalden zij eerste prijzen met werken van Claes of met werken die uit het Frans waren vertaald. Zelf richtte de maatschappij in 1876-1877 een internationaal tornooi in te Hasselt. Claes zetelde in de jury en schreef een uitvoerig verslag. Daaruit blijkt duidelijk zijn waardering van een zuivere uitspraak, een bezorgdheid die we steeds in zijn geschriften zullen aantreffen⁸. In het Hasseltse verenigingsleven nam hij nog heel wat initiatieven voor het gebruik van de eigen taal : zo hield hij de eerste Vlaamse lezing voor de Melofielen⁹.

Nadat het Willemsfonds een antiklerikale richting ingeslagen was, was Claes een van de voormannen bij de stichting van het Davidsfonds in 1875, en hij was medeoprichter van de Hasseltse afdeling in datzelfde jaar alsook van de Naamse afdeling in 1894. Niet alleen op lokaal, maar ook op nationaal vlak was hij er zijn hele verder leven actief, aanvankelijk met dynamisme, in zijn laatste jaren weliswaar met meer bedachtzaamheid. Vanaf 1889 was hij lid van het hoofdbestuur en sedert 1908 waarnemend voorzitter. Twee dagen voor hij overleed, zette hij nog zijn handtekening onder het verzoekschrift voor het wetsvoorstel-Coremans voor het middelbaar onderwijs.

Zijn katholieke overtuiging, die hem van het Willemsfonds naar het Davidsfonds had doen overstappen, was een richtsnoer voor al zijn handelingen en kwam naar voren in zijn geschriften¹⁰. Dat leidde tot zijn verbanning. Immers, aan die mooie tijd in Hasselt, waar hij zich algemeen bekend en bemind voelde, kwam een einde, toen het liberale staatsbewind hem in 1880 naar Namen overplaatste als leraar aan het Koninklijk Atheneum aldaar, aan de middelbare school en aan de Weldadigheidsschool van de staat.

8. Vgl. *Alle onderwijs moet taalonderwijs zijn in : Handelingen van de Bestendige Commissie voor het Onderwijs* nr. 2, VMKVA 1907, 304-306.

9. Vgl. *Bulletin de la section littéraire de la Société littéraire des Mélaphiles de Hasselt*. Vol. 19, 1873, 8.

10. Vgl. o.m. *Gedenkschrift der luisterlijke bedevaartprocessie ter eere van het allerheiligste Sacrament van Mirakel en van O.-L.-V. Virga Jesse binnen Hasselt*. Hasselt 1873 en *Strekking van het Willemsfonds en het Davidsfonds...* door Jan Mathijssen, Hasselt 1876. Uitg. Davidsfonds Hasselt.

Al was dat voor hem een zware beproeving, toch bleef hij zich met hart en ziel inzetten voor zijn moedertaal. Hij trachtte zijn Waalse leerlingen het Nederlands aan te leren en hun een zekere waardering voor hun tweede landstaal bij te brengen. Dat hij daarin niet zo gemakkelijk slaagde, lezen we in het getuigenis van een van zijn leerlingen¹¹. Na zijn Hasseltse ervaringen moet hem dat zwaar gevallen zijn.

Hij bleef zijn pedagogische interessen in dienst stellen van de gemeenschap door talloze schooluitgaven, die nog jaren na zijn dood werden heruitgegeven. Ook buiten het onderwijs was hij permanent bezig als cultuurdrager voor zijn eigen taal en volk. Naast zijn verantwoordelijke functies bij het Davidsfonds aanvaardde hij het lidmaatschap van twee belangrijke genootschappen. Samen met Jan Bols was hij een van de eerste leden van de Zuidnederlandse Maatschappij van Taalkunde. Hij werd lid in 1871, één jaar na de stichting, was ondervoorzitter vanaf 1881 en voorzitter vanaf 1904. Hij leverde er talrijke mondelinge en schriftelijke taalkundige bijdragen.

In 1888, twee jaar na de stichting van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, werd hij briefwisselend lid en in 1895 werkend lid. Ook daar verschenen veel taal- en letterkundige geschriften van hem, alsmede tal van verslagen. Voor het jaar 1907 was hij ondervoorzitter en voor het jaar erna voorzitter. In de Academie was hij sedert 1900 ook lid van verscheidene commissies. In 1902 werd hij ridder in de Leopoldsorde.

Al die functies en bijdragen weerhielden hem er niet van naast genoemde bijdragen verder te werken aan gedichten, toneel, vertalingen en verslagen van allerlei aard. Zijn werk, zoals dat van vele tijdgenoten, viel veeleer op door zijn veelheid dan door genialiteit. Achter de schijnbare verscheidenheid van al die publicaties herkennen we dezelfde thematiek van de rechtlijnige auteur Claes.

Als hij opkomt voor de rechten van zijn moedertaal en als hij haar zoveel lof toezwaait, dan verdedigt hij tegelijkertijd zijn volk, zijn vaderland, met zijn godsdienst, zeden en verleden. Dat alles is voor hem onlosmakelijk verbonden. Zijn vurige inzet voor de „Vlaamse” taal vindt zijn oorsprong niet alleen in de gehechtheid aan de taal, maar misschien meer in de bezorgdheid voor eigen volk en zeden — tenminste zoals hij die zag.

Désiré Claes duldde geen onrecht : voor de Vlaming wilde hij dezelfde rechten als voor de Waal, voor het Vlaams dezelfde behandeling als voor het Noordnederlands. Zoals de meeste 19de-eeuwse „flaminganten” zag Claes geen tegenspraak tussen de vlaamsgezindheid en Belgisch patriotisme. Hij wilde voor alle Belgen dezelfde rechten, op het gebied van taalgebruik en ook op andere gebieden. Dat blijkt duidelijk uit al zijn geschriften, meer uitgesproken uit een aantal pamfletten in het Frans, waarin hij een felle toon aanslaat¹².

Die vaderlandsliefde en „rechtvaardigheidszin” dwingen hem ertoe voor het Zuidnederlands te pleiten, tegen het klakkeloos overnemen van het „Hol-

11. Vgl. *Centenaire de l'Athénée Royal de Namur. Souvenirs d'un ancien* (1890 - 1897), 55-56.

12. *La question des langues en Belgique. Réponse refusée par le Patriote*. Namen 1889 en *Le Mouvement wallon en Belgique*. Par D. Crauwers, Leuven 1895.

lands". Het verlangen om het „Vlaams" een volwaardige status te verlenen doet hem taalzuiverend optreden. Zoals hij zich in zijn schoolboeken tot de jongeren richt met de bedoeling hun een „zuivere" taal aan te leren, zo tracht hij met kritische lezingen en verhandelingen een ruim publiek aan te spreken¹³. Talloze regionale woorden noteerde hij uit de omgangstaal en diepte hij op uit oude werken en woordenboeken. Die bezigheid, door zoveel tijdgenoten met evenveel passie beoefend, resulteerde later in een grote reeks Vlaamse idiotica, maar ging voorbij aan de eigenlijke bedoeling van al die „taalwroeters": het opnemen van die woorden in de algemene taalschat¹⁴. Dezelfde motieven zetten Claes aan de benaming „Vlaams" te verdedigen. Zijn opvattingen over taal gingen deel uitmaken van een pennestrijd over het algemeen Nederlands, van 1890 tot 1902, waarvan we nu nog de nawerking bespeuren¹⁵. Binnen de Koninklijke Vlaamse Academie ontwikkelde zich een polemiek tussen voorstanders van de Noordnederlandse taalnorm, waaronder W. De Vreese en H. Meert, en de verdedigers van het Vlaams taaleigen, waaronder Désiré Claes. De strijd was hevig, de artikels waren scherp, ook die van Claes. In een brief van Claes aan J. Bols in 1902 lezen we dat die taalpolemieck niet zijn bedoeling was geweest¹⁶.

Dat hij voortdurend bekommerd was om een zuivere uitspraak, vermeldden wij reeds. Over de spelling maakte hij zich minder druk al betreurde hij de vereenvoudigde Hollandse spelling¹⁷. Dat Claes voor het herstel van de taal de vrouw een belangrijke rol toebedeelt blijkt al in zijn eerste gedichten, maar ook in zijn laatste werken¹⁸. De aanleiding tot die bezorgdheid is het feit dat de meisjes uit gegoede milieus door hun Franstalige opvoeding in pensionaten geneigd zijn Frans te spreken, dat zij soms beter beheersen dan de volkstaal, waarvoor hun bovendien een afkeer werd bijgebracht. Overal in tijdschriften, brieven, voetnoten enz. vinden we talrijke volkskundige wetenswaardigheden, door Claes opgetekend in zijn opeenvolgende woonplaatsen. Désiré Claes heeft voor zijn werken van allerlei aard verscheidene pseudonimen gebruikt: Jan Klaas, Diederik, E. Caerdistels, D. Crauwers, Jan Mathijssen... Daarmee ondertekende hij meestal zijn hekeldichten, scherpe stukjes in

13. In *Gemengde Taal- en Letterkundige aanmerkingen*, Gent 1891, e.a.

14. Vgl. W. Rombauts op de volgende pagina's.

15. Zie noot 14.

16. Brief D. Claes aan J. Bols, 21.05.1902. In het Archief voor het Vlaamse Cultuurleven, Antwerpen.

17. Vgl. *De Vlamingen en de Nederlandsche Taal. Eene andere klok*. Overdruk uit *Belfort*, 1985, Jg. 10, 2, 114-119. Antwoord op het artikel van Gittée *De Vlamingen en de Nederlandsche Taal* in *Taal en Letteren*.

18. In 1862 in *Rozen en Doornen* (vgl. 7), het *Lied der Vlaamsche Vrouwen*, p. 100, en in 1901 *Het Davidsfonds en de Vrouwen* in: *Dietsche Warande en Belfort*, Gent.

verzen of proza. Dat deed hij niet om onbekend te blijven, maar als „waarborg tegen de vooringenomenheid van de lezer”¹⁹.

Heeft Claes geijverd voor zijn Vlaamse volk, voor zijn gezin, voor familieleden en vrienden stond hij ook klaar. Op feesten en bijeenkomsten was hij een boeiend verteller. In de eigen huiskring was hij streng, en voornaamheid en vroomheid heersten er²⁰. Van zijn acht kinderen stierf de oudste vrij jong. Zijn drie dochters traden in het klooster. Van zijn zoon Jozef, die kunstschilder werd, zijn tekeningen en schilderijen van zijn ouders bewaard.

Met de familie Brouwers bleef Claes een hechte band onderhouden. Aan haar wel en wee wijdde hij veel gelegenheidsgedichten. Voor bepaalde liederen componeerde hij zelf de muziek.

Vanuit het verre Namen hield hij contact met vrienden in Vlaanderen, zoals J.F. Tuerlinckx in Aarschot, bij wie hij jaarlijks enkele weken doorbracht, P.V. Bets, tijdelijk pastoor in Neerlinter, en Nicolaas Theelen in Hasselt, die aldaar het nauwst aan hem gehecht bleef²¹. In de briefwisseling die van hem bewaard is, zien we dat hij nog vele vrienden had waarvan de namen nu nog bekend zijn. Na een ziekte stierf Désiré Claes in Namen op 7 maart 1910. Te midden van een massa graven op het Naamse kerkhof Belgrade ligt zijn grafsteen, met Nederlandstalige inscripties, een herinnering aan zijn ballingschap.

LITERATUUR

- J. MUYLDERMANS, *Désiré Claes herdacht*, in : *Jaarboek van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1909, 204-244.
- J. BOUCHERY, *Een man van karakter, Desideer Claes*, in : *De Vlaamse Kunstbode*, 1911.
- N. THEELEN, *Onze mannen van betekenis, Désiré Claes*, in : *Jaarboek van het Davidsfonds*, 1911, 320-339.
- DIEDERIK CLAES, *De Gazet van Hasselt*, 26 maart 1910, 1.
- Neerlandia, Orgaan van het Algemeen Nederlands Verbond*, 1910, 103.
- Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielst 1973, 293.
- E. NELIS, *Stamboom van de familie Brouwers*, 1953, onuitgegeven²¹.

Leuvensesteenlaan 209
3300 Tienen

19. Brief van D. Claes aan de redactie van *Het Vlaamsche Volk*, van 06.04.1895, J. Muyldermans, p. 222. (Lit.)

20. Vgl. E. Nelis. (Lit.)

21. P.V. Bets schreef de geschiedenis van verscheidene dorpen in het Hageland, zo ook de *Geschiedenis van Neerlinter* in 1868. Daar was hij jarenlang pastoor. Door zijn uitgaven kwam hij op het spoor van Joost van Craesbeeck, waarvan de geboorteplaats tot dan toe onbekend was. D. Claes draagt het gedicht over die schilder aan P.V. Bets op. Vgl. (4).